

AKMENINĖ ŠIRDIS

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnis tęsia plačią su-tvėrimo ir iš-tvėrimo, taip pat sąstingio ir pasilieimo, laisvos tėkmės temą ir, skyrium, praeitą straipsnį antrašte „Pavirsti akmeniu“. Jame buvo kalbama apie akmenį ir suakmenėjimą kaip būdingą sąstingio, sustabarėjimo įvaizdį (prisiminkime ir anksčiau aptartą žodžio stabas reikšmę ‘akmuo’). Mitologijoje tokį sustabarėjimą būdingai perteikia gyvos būtybės pavirtimas akmeniu. Savo ruožtu atitokimas iš suakmenėjimo – vienas iš įtaigiausių dvasinio išsilaisvinimo ir prisikėlimo įvaizdžių. Perkeltinę, dvasinę suakmenėjimo prasmę prikišamai nurodo ten pat aptartas jo palyginimas su miegu, ypač kietu kaip akmuo. Dabar bus nagrinėjamas kitas, irgi dvasinę suakmenėjimo prasmę akivaizdžiai menantis įvaizdis – akmeninė širdis. Straipsnyje atskirai dar aptariamas artimas „silpnesnis“ vaizdinys – pati dar nesuakmenėjusi, o tik akmeniu užversta, akmens prislėgta širdis. Taip pat bendresnis užkietėjusios širdies vaizdinys. Esama pakankamai duomenų, kad mitologijoje gyvą būtybę, žmogų ar žmogaus širdį akmeniu paverčia būdingai velnias, bet jie pateikti kitame straipsnyje „Akmuo – velnio ir akmuo – velnias“, kuris taip pat atiduotas spaudai.

Reikšminiai žodžiai: akmeninė širdis, akmens prislėgta širdis, širdies užkietėjimas; suakmenėjimas, sąstingis ir atotėkis, tėkmė; sutvėrimas ir ištvėrimas; lietuvių (baltų) mitologija.

■ Suakmenėjimas gali reikšti ne tik patį sąmonės praradimą ir kietą miegą kaip būdingą, geriausiai pažįstamą jo apraišką, bet ir įvairias kitas apsi-
niaukusio sąmoningumo būsenas bei atitinkamas savybes.

Ne kartą šiuo atžvilgiu suakmenėjimo įvaizdį yra nagrinėjusi psichologė analitikė Marija Luiza fon Franc. Pavyzdžiui: „Pagieža – tai tam tikras paslėptas afektas, arba įtūžis, tačiau atgręžtas vidun, tad asmenybei daro stingdantį poveikį. Pagiežingi žmonės retai būna draugiški, atsipalaidavę ir atviri bendradarbiavimui, jie viduje lyg sutraukti (*contracted*), ir kaip tik dėl to atsiranda ryšys tarp pagiežos ir suakmenėjimo.“¹ Sutrauktumas savo ruožtu mena rūgusio pieno ar varškės *su(si)tvėrimą*².

Suakmenėjimas – tai ir *sustabdytas* žmogaus vidinis augimas, dvasinis brendimas, analitinės psichologijos vadinamas individuacija. L. M. fon Franc perspėja: „Kaip jau esu pabrėžusi anksčiau, individuacija nesuderinama su papūgišku kitų mėgdžiojimu. Visuose kraštuose žmonės ne kartą yra bandę išoriškai, ritualiai pakartoti savo didžiųjų religinių mokytojų – Kristaus, Budos ar kurio kito Mokytojo – pirminį religinį patyrimą, tačiau dėl to tik suakmenėjo. Iš tikrųjų sekti didžiu dvasiniu vedliu nereiškia jį mėgdžioti – kartoti visą jo gyvenimą vykusios individuacijos išorinių apraiškų. Tai reiškia, jog turime pamėginti lygiai taip pat nuoširdžiai kaip jis gyventi savo

pačių gyvenimą.“³ Kitaip tariant, *nestabinti stabais* savo sielos.

Taip, pasak M. L. fon Franc, „visam islamo pasauliui – ir ne tik islamo! – nuolat yra iškilusi grėsmė nuslysti į grynai formalistinį religingumą, kai išganymui pasiekti neva užtenka laiku pasitiesti maldų kilimėlių ir nukeliauti į Meką, mechaniškai sukalbėti maldas ir paskaityti Koraną. Tačiau išties tai turi visai priešingus padarinius, nes žmogų užnuodija ir paverčia akmeniu“⁴. Apskritai „žmonėms, kurie savo religinę tiesą (pavyzdžiui, Koraną arba Budos mokymą) laiko galutine tiesa, belieka vienintelė galimybė: nuo šiol tik kartoti ją kaip kokią matematikos taisyklę. Nelyginant papūga! Taip jūs išties nejučia pasidaroite kaip papūga, kuri taria žodžius <...>, bet nežino, ką sako, lyg mechaninė lėlė. Nūdien vietoj papūgos galėtumėte paleisti magnetofoną ir toliau be galo kartoti vis tą pačią tiesą. Kiekvienai knygos religijai, kuri kliaujasi vienąsyk visiems laikams apreiškta tiesa, nuolat gresia šis neigiamas papūgos simbolis, kitaip tariant, suakmenėjimas. Dabar matome, ką reiškia suakmenėjimas: kas tik tampa šios neigiamos aklo kartojimo dvasios auka, psichologiškai suakmenėja ir liaujasi augęs. Suakmenėja ne tik atskiras žmogus, bet išties civilizacijos, kaip gerai žinoma iš istorijos. Lieka visi įprasti liturginiai bei kiti religiniai mechanizmai, praradę bet kokią vidinę prasmę, vidinį patyrimą, kurie tiek visą visuomenę, tiek

1 Franz 1990: 137.

2 Razauskas 2021: 17.

3 Franz 1968: 235–236; plg. Žarskus 2001: 144.

4 Franz 1990: 144–145, žr. p. 180.

atskirą žmogų sustingdo į akmenį ir sustabdo raidą. Žinoma, galite paprieštarauti, jog tai galioja tik tiems, kas nemoka papūgos pagauti, ir tai tiesa. Pro visą šį storą mechaninės tradicijos sluoksnį visuomet tebėra įmanoma pagauti ir suprasti pirminę prasmę, pirminę gyvybinę esmę, ir tuomet suakmenėjimas neištinka.⁵ Arba iš *stabo* akmens pasilieja gyvas vanduo, gyva versmė, tėkmė. Kaip Vėlia-Neris iš Stepo akmens⁶.

Plačiausia prasme, anot M. L. fon Franc, „kai užšamonei pritaikome kokią nors teoriją, žodžius laikydami kažkuo daugiau nei tik aprašančiais terminais, paverčiame ją akmeniu, ir ji nebegali pasireikšti kaip gyva jėga. Bet kokia teorija jai gresia sąstingiu, nebeleidžiančiu reikštis savaimingai.“⁷

Šiuo atžvilgiu čia labai tiktų Vydūno sakiny: „Samoningumas įvairiu būdu pildo ir apstabina nesamoningumą, tai esti suteikia jam lytį.“⁸ Iš tikrųjų, sąmonė, suteikdama užšamonei lytį, jei daro tai per prievartą, gali primesti jai svetimą, savaime nebūdingą pavidalą ir taip ne atskleisti ją, ne prikelti gyvai raiškai, bet priešingai – užgniaužti ir sustangdinti į *stabą*. Tik „teoriją“ tokiu atveju reikia suprasti ne pažodžiui, ne kaip intelektualinio pažinimo įrankį, o priešingai – kaip jo kliūtį, kaip sustingusią teiginių ar idėjų sistemą, kuria šiuokštu nevalia suabejoti ir juolab jai prieštarauti. „Teorija“ tokiu atveju virsta ideologija⁹, kuri gyvą sielą, takų vidinį sielos gyvenimą grasina sukaustyti negyvomis, sustingusiomis idėjomis – *sustabinti stabais*.

Panašiai Epiktetas pasisako apie vėlyvosios Atėnų akademijos filosofus akademikus. Pasak jo („Pokalbiai“ I.5.1–3), jei žmogus „prieštarauja visiškai akivaizdiems dalykams, nėra lengva rasti argumentą, kuris įtikintų jį. Ir šitaip būna ne dėl jo stiprybės ar įrodinėjančiojo silpnumo – kaip galima argumentu paveikti žmogų, kuris klysdamas užkietėjo kaip akmuo? O toks suakmenėjimas būna dvejopas: akmenėja protas arba imlumas tiesai, kai žmogus nusistato arba nepriimti savaime suprantamų dalykų, arba neatsisakyti prieštaravimų.“¹⁰

Suakmenėjusį protą gali reikšti ir akmeninės galvos įvaizdis, kaip lietuvių sudurtiniame žodyje

akmengalvis ‘sunkios galvos žmogus, negabus’: *Jis neišeis mokslo, kad toks akmengalvis* (Skirsnemunė, Jurbarko r.)¹¹. Dėl prastos atminties žmogus nusiskundžia: *Mano galva kaip akmuo* (Apsas, Gudija)¹².

Šitaip suakmenėti gali ne tik protas, bet juo labiau jausmai, taigi akmeninė gali pasidaryti ne tik žmogaus galva, bet juo labiau širdis. Ir jis tampa *akmenširdis* ‘negailestingas žmogus, kietaširdis’¹³, kurio, pagal tradicinį palyginimą, *kieta širdis kaip akmuo*¹⁴.

Būdvardis *akmeninis*, pažodžiui ‘iš akmens ar akmenų padarytas’, savaime turi reikšmę ‘negailestingas, nejautrus, kietas’: *Akmeninės gatvės, akmeniniai namai, akmeniniai ir žmonės* (T. Tilvytis); ir būdvardis *akmeniškąs* ‘kaip akmuo’ gali būti taikomas sielai, psichikai: *Akmeniškąs širdies užkietėjimas* (J. Pabrėža); veiksmažodis *akmenėti* reiškia ne tik fiziškai ‘virsti į akmenį, kietėti, stingti’¹⁵, bet ir ‘psichiškai šiurkščiam, nejautriam darytis’ bei ‘sustingti pažiūromis’ (atitinkamai akmenėja širdis ir galva), pavyzdžiui: *Suakmenėjęs konservatorius* (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas); *Akmenėja širdis* (K. Būga); čia ir frazeologizmai: *akmenėti širdžiai* ‘darytis šiurkščiam, nejautriam’, *su-akmenėti, už-akmenėti širdžiai* ‘pasidaryti nejautriam’ arba *širdis akmenėja (suakmenėjo, užakmenėjo)* ‘darosi nejautrus, šiurkštus’: *Daug turinčio širdis suakmenėjusi* (Laižuva, Mažeikių r.); *Akmenėjo, kol užakmenėjo jo širdis* (A. Juškos žodynas); taip pat *akmeninga širdis* ar *akmeningos širdies*, taip pat *akmeninė, akmens širdis* ar *akmeninės širdies* ‘negailestingas, nejautrus’: *Gal jo akmeninė širdis, kad jis nė kiek nesusigraudino* (Geistariai, Vilkaviškio r.); *Akmenies širdes užkietėjusių žmonių* (M. Daukšos „Postilė“) ir t. t.; *akmeninę, akmens širdį turėti* ‘būti nejautriam, žiauriam, negailestingam’: *Reik akmens širdį turēt, ka nepasigailētum* (Geistariai, Vilkaviškio r.); *Reik akmino širdį turėti tokį ligonį išginti* (Kuršėnai, Šiaulių r.); *Akmens širdį reikia turėti, kad taip vaikus galētum mušti* (Varniai, Telšių r.); *Mano širdis į akmenį sukepusi* (Žemaitė); *Žmonių širdės kaip akminai: vienas kitą ēstinai ēda* (Kuršėnai, Šiaulių r.); *Tu pagal užkietėjimą tavąjį ir akmenimi pavirtusios širdes tavos lobijį sau rūstybę* (M. Daukšos „Postilė“) ir

5 Franz 1990: 68–69.

6 Razauskas 2022d: 32–37.

7 Franz 1995: 108.

8 LKŽ XIII: 610; Vydūnas 1990: 396; plačiau žr. Razauskas 2022c: 18–19.

9 Žr. Razauskas 2022e: 19–22.

10 Epiktetas 2001: 20.

11 LKŽ I: 80.

12 FŽ: 58.

13 LKŽ I: 82.

14 LPP I: 147, Nr. 311.

15 Plačiau Razauskas 2022d: 27.

t. t.¹⁶ Merginos pavyduliuojantis vaikinai dainoje skundžiasi: *Mano širdelė / Kaip akmenėlis*¹⁷. Kitoje dainoje panašiai skundžiasi mergina: *Mano širdelė akmeniu stojo, kad bernelis nujojo*¹⁸.

Pažymėtina, jog raudose akmeninė širdis būdingai priskiriama velioniui, taigi aiškiai siejama su mirtimi, mena mirtį: *Motinėlė puikorėlė! Kad aš neprakalbinu, kad aš neprašnekinu, o kodėl tu nepratari nė žodelio, o tavo širdelė į akmenėlį pavirto*¹⁹; *Oi, tai dar kietesnė / Tavo, broliūnėli, / Jauna širdelė / Už akmenėlį, / Kad netitropina [neužtinka] / Tavo seselės / Nei mylima / Močiutė / Nei jokio žodelio / Ir nepribudina / Iš ramaus miegelio*²⁰; *Kol' neprakalbi į mane, siratq, nei vieno žodelio? Ar mano motulės akmens širdelė?*²¹ Visai taip pat mirtį reiške ledinė širdis, o velionis buvo prilyginamas ledo lytelei²².

Akmeninės širdies įvaizdžių kupina poezija. Štai Juliaus Janonio posmas:

*Ei širdie, kančių suspausta,
Nemylėta, neatjausta,
Veltui tavo liūdesys.
Juk aplinkui širdys šaltos,
Lyg iš akmenio nukaltos.*²³

Akmeninių širdžių šaltumas vėlgi primena mums ledines širdis²⁴.

Salomėjai Nėriai ir pats *Akmenėlis turi šaltą širdį*, o kitur vėl žmogaus *Šalta širdis lyg uola, numarinusi skausmą*²⁵. Darsyk pažymėtinas būdingas akmeninės („lyg uola“) širdies šaltumas, ir ne kaip nors kitaip numalšintas, bet numarintas jos skausmas.

Iškalbinga, jog širdis suakmenėja, kai liaujasi dainavusi:

*Ką atmeni ir ko neatmeni,
Dainuok, širdie, dainuoki nesustojus!
Jeigu nutils – tapsi akmeniu,
Tave sumindys priešojos.*²⁶

16 LKŽ I: 79–83; XIV: 860, 866, 875; 882; XVII: 107; FŽ, 56; žr. Šimėnaitė 2003: 232, 243, 244; Lipskienė 2008: 489–490, 495.

17 JšSD II: 212, Nr. 1004.2.

18 LKŽ XIII: 866.

19 JšLD III: 283, Nr. 1178.5.

20 BsIT: 217, Nr. V.4.

21 LTs II: 522, Nr. 564.

22 Razauskas 2022a: 19.

23 Janonis 1981: 70.

24 Razauskas 2022a: 18–22.

25 Nėris 1984 I: 127, 263.

26 Nėris 1984 II: 43.

Daina čia reiškia patį sielos gyvenimą, atstoja pačią gyvą sielą, o nutildyta, užgniaužta daina, vadinasi, – mirtiną sąstingį, vidinę mirtį²⁷.

Juozo Gražulio tas pats įvaizdis pritaikytas „parduotai sielai“, išdavystei, kuri irgi lemia vidinį sąstingį:

*Tu širdį iškeitei į uolą.
Siela parduota už niekus.*²⁸

Antanas Miškinis pirma bravūriškai užsimoja: *o reiktų apaugusias akmeniu širdis paskaldyti*, ir tik paskui įsižiūri į savo paties mylimąją: *Tava širdis tikrai iš akmenio*²⁹.

Jonas Aistis, patyręs gamtoje atėjusį pavasarį, staiga suvokia jo kontrastą su savo vidine būseną, kurią išsako tuo pačiu įvaizdžiu: *O širdį taip jaučiu kaip sunkų akmenį*³⁰.

Kazys Bradūnas irgi pritaiko įvaizdį poeto vidinei būsenai, tačiau, parafrazuodamas Kristaus prisikėlimą, nurodo ir galimybę iš jos išeiti – kartu su poezija, prisikėlusia iš po širdies akmens:

*Žodis guli po širdim – po akmeniu.
Aš jį šūkteliu beveik negirdomis,
Ir jis keliasi ir bėga posmo sakiniu –
Realiom svajonės pėdomis.*³¹

Latvių dainoje *Jauni puīši karā gāja, / Širdi slēdza akmenī* „Jauni bernai karan ėjo, / Širdį slėgė akmenin“³². La. *slēgt* pažodžiui reiškia ‘(už)rakinti’ ar ‘(už)daryti’, tačiau kilme atitinka lietuvių *slėgti*, tad išeina toks sudėtinis į akmenį uždarytos, akmenyje užrakintos ir kartu nejučia akmenin suslėgtos, akmeniu prislėgtos širdies vaizdinys. Šiaip ar taip, einant į karą, vietoj širdies tikrai geriau neštis akmenį...

Atitinkamą psichinę prasmę turi ir rusų palyginimai *как каменный* ‘kaip akmeninis’, *сердце как камень* ‘širdis kaip akmuo’ ir pan.³³ O rusų vestuvinėje raudoje jaunajai, paliekančiai savo namus, kad lengviau pakeltų išsiskyrimo skausmą, patariama: *Сукрени свое сердце сердце, /*

27 Šitaip suprasta *daina* itin priartėja prie tikėtina giminiško senovės iranėnų dvasinio bei religinio termino **dainā*, Avestos *daēnā*; klausimas nepaprastai įdomus, tik Lietuvoje visai netyrinėtas, išskyrus šiek tiek mano (2016a: 198–199), nors ir tai dabar jau būtų galima esmingai papildyti. Deja, čia neįmanoma į tai leistis.

28 Gražulis 1995: 41.

29 Miškinis 1991: 36, 99.

30 Aistis 1988: 134.

31 Bradūnas 1990: 302.

32 BDS: Nr. 32133/1; SVIt: 79, Nr. 573.

33 Мокиенко 2003: 158, 159.

Крeнyе камyшкa „Sukietink savo jautrią širdį / kiekiau už akmenį“³⁴.

Brolių Grimų pasakose, pavyzdžiui: „Vargšė moteriškė karštai maldavo galvažudžius paleisti ją su vaiku, bet galvažudžių širdys buvo kietos kaip akmuo“; „Nors sesuo savo turtų galo nežinojo, bet jos širdis buvo kieta kaip akmuo“³⁵.

Snorio Sturlusono „Edoje“ akmeninę širdį turi milžinas, daugeliu požymių atitinkantis lietuvių velnią: „Hrungniras garsėjo savo širdimi – ji buvo iš kieto akmens“³⁶. „Poetinėje Edoje“ („Hiundlos giesmė“ 41) milžinės širdį reiškia keningas „minčių akmuo“³⁷. O X a. pabaigos skaldo Eivilio Gudrunarsono poemoje „Toro drapa“ (10) kario širdį – keningas „narsio akmuo“³⁸. Senovės skandinavų karys, matyt, irgi bus užrakinęs savo širdį į akmenį, kaip karan einantys latvių bernai.

Kaip matyti, įvaizdis visuotinis, praamžis ir visur reiškia daugmaž tą patį: prarastą ar atsisakytą jautrumą, užšalusius ar užšaldytus jausmus, sustingusią ar sustingdytą sielą. Jį užtinkame ir Biblijoje, Ezekielio knygoje (36.26), kur Dievas žydams, nusidėjusiems stabų garbinimu, sako: „Duosiu jums naują širdį ir atnaujinsiu jus nauja dvasia. Išimsiu iš jūsų akmeninę širdį ir duosiu jums jautrią širdį.“

Įspūdinga, kad ir Biblijoje įvaizdis mena stabų garbinimui pasidavusią ir dėl to suakmenėjusią sielą. Nes baltų tradicijoje suakmenėjusi, akmeniu pavirstusi, akmeninė širdis savaime reiškia su-stab-dytą ar su-stab-ėjusią, *stabo* ištikną sielą. Ir atvirkščiai: *ati-tokti* iš *stabo* reiškia viduje suminkštėti, praskysti, ištirpti, pasileisti ir laisvai pasilieti, *atsi-tekėti*, atsiduoti gyvai, į jokias sąvokas nesugniaužiamai, nesutveriamai būties *tėkmei*³⁹.

Kiek švelnesnį širdies suakmenėjimo atvejį turime tuomet, kai širdis ne pati pavirsta akmeniu ir prilįgsta akmeniui, bet yra jo veikiamą iš šalies, kaip širdžiai svetimos ir priešiškos jėgos. Tokiu atveju pasitelkiamas širdį užvirtusio, užgulusio, prispaudusio, prislėgusio akmens įvaizdis. Širdis kenčia akmens priepaudą, bet pati nėra akmeniu *pa-virtusi* – akmuo ją yra *už-virtęs*.

34 Преображенский 1853: 148.

35 GrimaiVNP IV: 89, Nr. 166; 240, „Vaikų legendos“ Nr. 5.

36 StE: 113.

37 PE: 355.

38 MŠ: 209.

39 Razauskas 2022a: 20.

Lietuviams įprasta pasakyti: *Ant širdies gurksa kaip koks akmuo* (Skapiškis, Kupiškio r.); *Sunku ant širdies, tartum akmuo guli* (Lazdynų Pelėda)⁴⁰. Antanas Vienažindys jį prislėgusį sunkų rūpestį apibūdino: *Akys temsta, galva sopa, širdį tartum gniauž, / O krūtinę didis akmuo kaip užgulęs spaudž*⁴¹. Henrikas Nagys: *Ir kai pramerkiu akis – vėl širdį mano / slegia juodas, svetimas akmuo – jaučiu*⁴². Būtent – svetimas, širdį prispaudęs, bet dar visai neužspaudęs, neuždusinęs.

Bernardas Brazdžionis apie paliktą pavergtą Tėvynę:

*Kai šiurpus pavergtosios likimas
Kaip akmuo puls ir guls ant širdies, –
Tavo, žeme, šviesus atminimas
Mus per visą kelionę lydės.*⁴³

Antano Vienažindžio eilutes verta dar kartą perskaityti kiek kitaip: *Akys temsta, galva sopa, širdį tartum gniauž, / O krūtinę didis akmuo kaip užgulęs spaudž*. Širdį užgulęs ir spaudžiantis akmuo čia prilįgsta širdies sugniaužimui, *su-tvėrimui*.

Veiksmožodis *gniaužti*, pažodžiui ‘imti delnu, spausti į saują, čiupti’ (taigi *tvėrti* ranka⁴⁴), turi išplėstinę reikšmę ‘veržti, spausti, smaugti, slopinti’, kuria sudaro frazeologizmą *širdį gniaužti* ‘kelti nerimą, varginti’, pavyzdžiui: *Motinos širdį kas kartas didžiau skausmas gniaužė* (Žemaitė); *Nusiminimas gniaužia mano širdį* (V. Kudirka); *Skausmas širdį sugniaužė* (neįvardyti raštai); *Sunkūs skausmai gniaužia jos krūtinę* (J. Biliūnas) ir pan.⁴⁵ Panašiai *širdį myga, sumygo* ‘ima neramumas’⁴⁶. Panašiai širdžiai gali būti taikomas veiksmožodis *spāusti* ‘slėgti, sloginti, gniaužti’: *Tik Katrei graudi nerimastis spaudė širdį* (V. Mykolaitis-Putinas); *Skausmas kaip replėm širdelę jam spaudžia* (V. Krėvė); čia ir frazeologizmas *širdį spausti (nuspausti, suspausti)* ‘darytis liūdna, graudu, skaudu’, ‘kelti nerimą, rūpestį, jaudinti, varginti’ (arba *širdį nuspausti* ‘išskaudinti’, *suspausti* ‘nuliūdinti’, *užspausti* ‘nuslopinti jausmus, troškimus’): *Ligi ašarų širdį spaudžia* (Daukšiai, Mariampolės r.); *Ai, man širdį spaudžia, sopa!* (A. Baranauskas); *Nuliūdimas širdį spaudžia, lyg kad replėmis ją gniaužo* (Maironis); *O muno širdelę vargeliai suspaudė* (Plateliai, Plungės

40 LKŽ XIV: 866, 867.

41 Vienažindys 1958: 25.

42 Nagys 1990: 68.

43 Brazdžionis 1989: 312.

44 Razauskas 2001: 39–41; Razauskas 2009: 81–83.

45 LKŽ III: 452–454; XIV: 880; VI: 735; žr. Lipskienė 2008: 569.

46 LKŽ XIV: 886.

r.); *Muno širdis yr suspausta visokių vargų* (Palanga); *Zosei suspaudė skausmas kaip su replėmis širdį* (Žemaitė); *Oi suspaus suspaus mano širdelę kaip lytis lytelę* (Miroslavas, Alytaus r.); *Sopa man galvelę, negaliu stovėtie, spaudžia man širdelę, negaliu žiūrėtie* (Druskininkai); *Širdį suspaudė, kai tėvelis mirė* (Marijampolė); *Spaudžia, slegia mano širdį sielvartas sunkus* (S. Nėris); *Gailestis širdį suspaudė* (Joniškėlis, Pasvalio r.) ir t. t.⁴⁷

Atsižvelgdami į skirtingų *sutvėrimo* atmainų tarpusavio sąsajas⁴⁸ galime tarti, jog kaip tik šitaip sugniaužta, suspausta, lyg ranka *sutverta* širdis⁴⁹ ilgainiui *susitveria* – sustingsta, sukietėja kaip akmuo, užkietėja į akmenį.

O kadangi akmuo yra kietumo, sukietėjimo įvaizdis⁵⁰, per išorinį, fizinį kietumą kartu menantis vidinį, psichinį kietumą, sielos, širdies užkietėjimą, tai apie tą psichinį kietumą galima kalbėti ir tiesiogiai, nebeminint akmens ar paminint tik atsitiktinai. Šia prasme *kietas* – tai ne ‘stiprus, tvirtas, pajėgus’, ‘sunkiai įveikiamas, lengvai nepasiduodantis’, ‘atkaklus, užsispyręs’, ‘išsvermingas, patvarus, nepajudinamas, atsparus’, bet – ‘negabus, bukalgalvis, sunkios orientacijos’: *Kieta galva* (F. Kuršaičio žodynas); *Tokiai kietai galvai nieko nepadarysi* (Girdžiai, Jurbarko r.)⁵¹. Čia ir tokie sudurtiniai žodžiai (atitinkantys *akmengalvį*) kaip *kietagalvis*, *kietgalvis* ‘bukaprotis, menkos galvos žmogus’, *kietakaktis* ‘kietagalvis, bukaprotis’, *kietakiáušis* ‘kietagalvis, bukaprotis’, *kietaprōtis* ‘kietagalvis’ ir pan.⁵² Nors ne geresnis šiuo atžvilgiu *minkštaprotis*, vis dėlto, kadangi mąstymui atstovaujanti galva yra kūno dalis, Aristotelio nuomone („Apie sielą“ IX), būtent „kietakūniai žmonės mąstymui yra negabūs, o minkštakūniai – gabūs“⁵³.

Taip pat *kietas* yra ‘šykštus’: *Mano dėdė labai kietas, iš jo nieko negausi* (Dusetos, Zarasų r.); *Kietam žmogui ir skatikas brangu* (Suvainiškis, Rokišio r.)⁵⁴. Čia ir sudurtinis *kietžmogis* ‘kietas,

šykštus žmogus’⁵⁵. „Kietas“ – tai tas, kuris laiko kietai sugniaužęs, suspaudęs, *su-tvėręs*, kuris *nepa-leidžia* iš gniaužtų – daiktų, pinigų (todėl yra šykštus), minčių (todėl yra negabus, bukaprotis), jausmų (todėl yra nejautrus).

Išties, labiausiai *kietas* yra ‘negailestingas, nejautrus’, ypač kalbant apie širdį: *Jis kietos širdies* (F. Kuršaičio žodynas); čia frazeologizmai *kietas širdis*, *kietos širdies* (dažnai palyginant ją su akmenimi) apie nejautrų, negailestingą žmogų: *Kietas, kietas kūlis, bet tavo širdis kietesnė* (Darbėnai, Kretingos r.); *Mano širdis kaip akmuo kieta* (Marijampolė); *Tėvo širdis kieta kaip titnagas – kapeikos neišprašysi* (Viekšniai, Mažeikių r.); *Širdys mūsų est kietesnės neg uolos* (M. Daušos „Postilė“); *Žmones širdies kietos velij tamsę vietoj šviesos* (1653 m. „Kniga Nobaznistės...“) ir t. t.; taip pat *kietą širdį turėti* ‘būti nejautriam, negailestingam’⁵⁶. Čia ir sudurtiniai *kietasirdis*, *kietširdis* ‘kietos, negailestingos širdies, beširdis’⁵⁷, ir veiksmazodis *kietėti* ‘darytis nejautriam, šykščiam, užsispyrusiam’, ypač taikant širdžiai: *Širdis jo kietėte sukietėjusi* (A. Juškos žodynas); *Piktas o užkietėtos širdies* (J. Morkūno „Postilė“); *Ir išrūgojo jiems neištikėjimą jų ir užkietėjimą širdies* (M. Daušos „Postilė“); *Užsikietėjo – nenulygau nė kapeikos* (Salantai, Kretingos r.); atitinkamai *kietinti*, kaip antai: *Kam širdis užkietinti* (F. Kuršaičio žodynas); *Kas žmonių širdį daugiau užkietin* (S. Daukantas); *Kam kietinate savo širdis?* (Birštonas, Prienų r.) ir t. t.⁵⁸ Taip pat frazeologizmai *širdis kietėja* (*įkietėjo, sukietėjo, užkietėjo, kietinasi, užkieto...*) ‘darosi nejautrus, abejingas, nepalenkiamas, nepaveikiamas’: *Jos širdis džiuvo ir kietėjo dar labiau* (neįvardyti raštai); *...kietinasi širdys ir mintys pranyksta* (J. Janonis); *Nu jau ir užkietėjo jo širdis prie pinigų, kad ir seseriai nelaimėje nepadeda* (Surviliškis, Kėdainių r.); *Širdis jos kietėte sukietėjusi* (A. Juškos žodynas); *Piktas o užkietėtos širdies* (J. Morkūno „Postilė“); *Tur kietą kaktą ir širdį apsikietavusių* (J. Bretkūno „Postilė“); *Bet jei puls ant kelio [žodis], tai yra ant širdų įkietėjusių kaip akmuo <...>, tad ne stebuklas, jog naudos nė kokios notneša* (M. Daušos „Postilė“); taip pat *širdį kietinti* (*sukietinti, užkietinti...*) ‘daryti nejautrų, abejingą’: *Kas žmonių širdį daugiau užkietina* (S. Daukantas); *Užkietina jų širdis kaip uolą* (M. Daušos „Postilė“); *širdies kietumas*

47 LKŽ XIII: 352–352, 357, 362–363; XIV: 892–893; Lipskienė 2008: 583, 585, 589.

48 Iš dalies žr. Razauskas 2001: 39–40.

49 Plg. Razauskas 2009: 83–85.

50 Razauskas 2022d: 27–28.

51 LKŽ V: 758–759.

52 LKŽ V: 756–757, 762.

53 Aristotelis 1990: 368.

54 LKŽ V: 759.

55 LKŽ V: 766.

56 LKŽ V: 759; XIV: 871.

57 LKŽ V: 760.

58 LKŽ V: 761–763.

(*sukietėjimas, užkietėjimas, kietybė*) ‘nejautrumas, abejingumas’: *Nė ašaros nesuminkštins jo širdies kietumo* (neįvardyti raštai); *Askezė dažnai vedė į žmogaus širdies sukietėjimą* (irgi) ir t. t.⁵⁹

Prisiminus kai kuriuos sinonimus, pavyzdžiui, *diržti* reikšme ‘kietėti, standėti’, paminėtinąs posakis *širdis sudiržėja, sudiržo* ‘darosi nejautrus, abejingas’: *Sudiržo jos širdis, nebejaučia nei gailėsčio, nei pykčio, neapykantos, meilės* (neįvardyti raštai); taip pat posakis *širdis stingsta, sustingo* (*sustoją*) ‘darosi baisu, klaiku’: *Iš didelės baimės muno širdis sustingo* (Viekšniai, Mažeikių r.); *Sustoją širdis Juzai nuo šito balso* (J. Baltušis); taip pat, žinoma, posakiai *tvirta širdis, tvirtą širdį turėti* ‘būti nepalenkiamam’ ar ‘būti nejautriam’, *tvirta širdis, tvirtos širdies* ‘apie nepalenkiamą; širdį nu-turėti, su-turėti’ ‘neleisti prasiveržti jausmams’ ir t. t.⁶⁰ Žiaurumą, nejautrumą reiškia ir rusų *мёрдоцепдье, мёрдоцепдечье*, pažodžiui ‘tvirtaširdystė, tvirtaširdiškumas’⁶¹.

Sutvėrimo, tvirtumo, kietumo, sąstingio tiesioginė priešybė – *minkštumas, skystumas, tėkmė, liejimasis* ir *laisvė*, tad galima prisiminti⁶² tokius pasakymus kaip *atsileidžia širdis* ‘nustoja pykti’ arba *širdis atsi-leido* ‘praėjo pyktis, nusiramino’, su kuriais tiesiogiai susijęs ir prašymas *at-lėisti* ‘dovanoti įkyrėjusiam, įžeidusiam, nusikaltusiam’, nes, kaip sakyta, kitam iš tikrųjų atleidžiamme tada, kai atsileidžia jo sukeltas mūsų širdies „užkietėjimas“. Kai širdyje *at-si-leidžiame*, tai ir kitam *at-leidžiame*, ir patys tampame *laisvi*. Užtat *širdį atleisti* – tai ‘atsigauti, atsigavinti’, beje, kaip ir *širdį atlieti* ‘atgaivinti’, *širdis atsiliejo* ‘atsigaivino’. Vidinį išsilaisvinimą, pasilieimą, tėkmę taip pat mena posakiai *širdis pasruvo* ‘pasidarė labai graudu’: *Jos širdis pasruvo ašaromis* (J. Balčikonis); *širdis atsikejo* ‘praėjo pyktis, nusiramino’: *Atsikejo širdis, nieko nebebijau* (Šatės, Skuodo r.)⁶³. Kitaip tariant, širdis *atsitokejo*⁶⁴ iš užkietėjimo, sąstingio, iš *stabo*. Taip pat posakiai *širdis praskydo* ‘pasidarė labai malonu’ arba ‘pasidarė labai graudu, nebesusivaldė’: *Iš meilės širdis praskydo* (Skriaudžiai, Prienų r.); *širdį sutirpinti, sutirpdyti* ‘patraukti į savo pusę, paveikti’ (tiksliau, ‘paveikti jausmus, padaryti jautrų sau’): *Bernelis saldžiažodis ne vienai širdelę sutirpdo* (Rodūnia, Gudija); *širdį tirpinti*

‘graudinti, jautrinti’, *širdis tirpsta, sutirpo* ‘maloniai veikia, nuteikia’ ir pan.⁶⁵

Galų gale užtat ir *minkštas* žmogus – anaipol ne tik ‘nenuovokus, paikas’ ar silpnavalis, ištišęs’, kaip atrodo *su-tvėrimo* požiūriu, bet ir – *iš-tvėrimo* požiūriu – ‘jautrus, gailestingas’, ‘dosnus, nuolaidus’, ‘meilus, malonus, švelnus’; atitinkamai *minkštėti* – tai ‘darytis atlaidžiam, švelnesniam, meilesniam’ (taigi *atsileisti*): *Piktas jau minkštėja*, t. y. *atsileidžia iš piktumo* (A. Juškos žodynas); *Akys išduoda, kad jo širdis minkštėja* (P. Cvirka); čia ir *miškšti* ‘minkštėti’: *Širdis tavo paminkšto* (XVII a. pabaigos vokiečių–lietuvių kalbų žodynas); *Ir suminkšto širdis tavo* (A. Baranausko Biblijos vertimas); ir *minkštinti* ‘daryti jautresnį, gailestingesnį’, *širdį (su-)minkštinti* ‘daryti švelnesnį, atlaidesnį’: *Dievas minkština mūsų širdis* (neįvardyti raštai); *Minkštink mūsų širdis* (J. Bretkūno „Postilė“); *Ir teip prašo, jog ir patys akmenes įminkštintis galėtų* (M. Daukšos „Postilė“); *Kietas širdis pats įminkštyk* (M. Petkevičiaus „Katekizmas“); *Tokio beširdžio nesuminkštinsi* (Debeikiai, Anykščių r.); *Taip, vaikel, suminkštino visų širdis nelaimė!* (B. Sruoga); čia ir posakiai *minkštą širdį turėti* ‘būti jautriam, gailestingam’: *Mama turia dideliai minkštą širdį, paprašyta ir dūšių tau atiduos* (Viekšniai, Mažeikių r.); *minkštos širdies* apie labai jautrų, gailestingą žmogų: *Jis geras, minkštos širdies žmogus* (J. Paukštelis); *Ot žmogus gailus, minkštos širdies – peteliuškės, musios aždaužt neduos* (Gervėčiai, Gudija); *Jis labai minkštos širdies, žvėrelių gailisi* (Joniskis); taip pat *širdis minkštėja* (*suminkštėja, suminkšto...*) ‘darosi švelnesnis, atlaidesnis’; sudurtinis žodis *minkštaširdis* ‘jautrus, gailestingas’ (priešingas kietaširdžiui) ir t. t.⁶⁶

Verta šia proga užsiminti, jog tos pačios šaknies su žodžiais *minkštas, minkyti* yra *mankštinti* (ar *mánkštinti*), be kita ko, ‘daryti švelnesnį, jautresnį’: *Teikis mus patsai žodžiu savu drūtinti ir širdis mūsų mankštinti* (iš 1653 m. „Sumos“); *Mes taip kietos ir akmeningos širdies, jog nei taip aiškumi pavaizdu nemankštiname pakūtosp* (t. y. „nei tokiu aiškiu pavyzdžiu jos neminkštiname atgailai“, M. Daukšos „Postilė“); taip pat *iš-mankštinti* ‘išlavinti, išmokyti’; *pra-mankštinti* ‘palavinti, pamokyti’ ir t. t.⁶⁷ Prisiminkime Platoną („Teaitetas“ 194.c–d): „Jei žmogaus sieloje esantis vaškas yra gilus, gausus, lygus ir pakankamai išminkytas [taigi

59 LKŽ XIV: 882–883; žr. Lipskienė 2008: 495, 499, 539, 571.

60 LKŽ XIV: 877, 893, 895, 897; XVII: 314; žr. Šimėnaitė 2003: 243, 245; Lipskienė 2008: 611.

61 ДальТC IV: 394.

62 Plačiau apie tai Razauskas 2022b: 13–20.

63 LKŽ XIV: 893, 894.

64 Darsyk žr. Razauskas 2022a: 20.

65 LKŽ XIV: 891, 894–895; Lipskienė 2008: 526.

66 LKŽ VIII: 226–230; XIV: 872, 886; žr. Lipskienė 2008: 490, 511, 535–536, 540, 572, 605.

67 LKŽ VII: 842–843.

minkštas], per jusles ateinantys dalykai, išižymėdami toje sielos širdyje [κῆρ] (kaip tai vadina Homeras, mįslingai nurodydamas į panašumą su vašku [κηρός]), tuomet tokiems žmonėms atsirančios švarios ir pakankamai gilios žymės būna ilgalaikės, o jie, visų pirma, lengvai išmoksta, antra – turi gerą atmintį, trečia – nepainioja jutimo žymių, bet mano teisingai. Mat turėdami aiškius ir erdviai išdėstytus įspaudus, jie greitai juos visus suskirsto jiems priklausantiems dalykams.“⁶⁸ Kitu atžvilgiu Platonui antrina daosas Denas Min-Dao: „Ženkla sausame molyje išnyksta tik tada, kai molis suminkštėja. Asmenybės randai išnyksta tik tapus minkštam viduje.“⁶⁹

Lyg apibendrinamas vienuolis Tomas Mertonas daro išvadą: „Tad mokytis medituoti, vadinasi, laipsniškai laisvėti iš įprasto širdies kietumo, proto stingulio ir atbukimo.“⁷⁰

Savo ruožtu Pranciškus Asyžietis pamokyme broliui Rufinui užsimena, *kas* sukietina, o *kas* suminkština žmogaus širdį, tuomi grąžindamas mus nuo psichologijos prie mitologijos:

Ir tebūnie tai tau ženklas, kad jis yra velnias <...>. Kaip tik iš to galėjai jį pažinti, kad jis ap-sunkina širdį, ir ji tampa rambi visokiam gėriui, nes tai yra jo tikroji tarnyba. Švenčiausias Kristus niekada neapsunkina ir nesukietina tikinčiojo širdies, veikiau ją suminkština, kaip Jis sako pranašo lūpomis: Aš išplėsiu jums akmeninę širdį ir duosiu jums gyvą širdį.⁷¹

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Aristotelis = Ἀριστοτέλης, lo. Aristotelēs
 Baranauskas, Antanas = le. Antoni Baranowski
 Bretkūnas, Jonas = vok. Johannes Bretke, Bretkuis ir kt.
 Epiktetas = Ἐπίκτητος, lo. Epictētus
 Franc, Marija Luiza, fon = Marie-Louise von Franz
 Grimmas, Jakobas = Jacob Grimm
 Grimmas, Vilhelmas = Wilhelm Grimm
 Gudrunarsonas, Eilivas = Eilífr Guðrúnarson
 Kušaitis, Frydrichas = vok. Friedrich Kurschat
 Mertonas, Tomas = Thomas Merton
 Min-Dao, Denas = ang. Deng Ming-Dao
 Petkevičius, Melchioras = le. Malcher Pietkiewicz

68 Platonas 2020: 235; žr. Razauskas 2022b: 19.

69 Ming-Dao 2000: 29.

70 Merton 2005: 87.

71 Pranciškus 1993: 94; vidinėje citatoje Ezekielio knygos sakiny 36.26, kuris, sulig ką tik minėtu Antano Rubšio vertimu, skamba taip: „Išimsiu iš jūsų akmeninę širdį ir duosiu jums jautrią širdį.“

Platonas = Πλάτων, lo. Plato

Pranciškus Asyžietis, šv. = pranc. Saint François d'Assise, it. San Francesco di Assisi, isp. San Francesco de Asis, ang. St. Francis of Assisi, vok. hl. Franziskus von Assisi it t. t. Sturlusonas, Snoris = Snorri Sturluson

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Aistis 1988 = Jonas Aistis. *Katarsis*. Vilnius: Vaga, 1988.
 Aristotelis 1990 = Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius, Marcelinas Ročka, Vosylius Sezemanas. Vilnius: Mintis, 1990.
 BDS = *Krišjāna Barona Dainu skapis*: <<http://www.dainuskapis.lv>>.
 Bradūnas 1990 = Kazys Bradūnas. *Prie vieno stalo*. Vilnius: Vaga, 1990.
 Brazdžionis 1989 = Bernardas Brazdžionis. *Poezijos jaunatis*. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas–Sietynas, 1989.
 BsIT = *Ivairi tautosaka iš rinkinių*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
 Epiktetas 2001 = Epiktetas. *Pokalbiai; Fragmentai; Vadovėlis*. Iš senosios graikų kalbos vertė Vanda Kazanskienė. Sudarė Antanas Rybelis. Vilnius: Pradai, 2001.
 Franz 1968 = Marie-Louise von Franz. *The Process of Individuation*. // *Man and his Symbols*. Carl G. Jung (editor) and M.-L. von Franz, Joseph L. Henderson, Jolande Jacobi, Aniela Jaffé. USA, Canada: Dell Publishing, 1968.
 Franz 1990 = Marie-Louise von Franz. *Individuation in Fairy Tales*. Boston & London: Shambhala, 1990.
 Franz 1995 = Marie-Louise von Franz. *Shadow and Evil in Fairy Tales*. Boston & London: Shambhala, 1995.
 FŽ = *Frazeologijos žodynas*. Redagavo Jonas Paulauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
 Gražulis 1995 = Juozas Gražulis. *Mirties angelui praskridus: Eilėraščiai ir poemos*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995.
 GrimaiVNP I–IV = Broliai Grimai. *Vaikų ir namų pasakos*. Vertė Adomas Druktenis, I–IV. Vilnius: Alma littera, 1999–2000.
 Janonis 1981 = Julius Janonis. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1981.
 JŠLD III = *Lietuviškos dainos*, III. Užrašė Antanas Juška. Paruošė A. Mockus. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954 (Казань, 1882).
 JŠSD II = *Lietuviškos svotbinės dainos*, II, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos. Parengė Vytautas Maknys. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955 (Санктпетербург, 1883).
 Lipskienė 2008 = Janina Lipskienė. *Vaizdingieji lietuvių kalbos posakiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
 LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.
 LPP I = *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, I. Parengė Kazys Grigas ir kiti. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
 LTs II = *Lietuvių tautosaka*, II: *Dainos, raudos*. Medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius. Vilnius: Mintis, 1964.
 Merton 2005 = Thomas Merton. *Kontempliatyvioji malda*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2005.

- Ming-Dao 2000 = Deng Ming-Dao. *365 Dao įžvalgos kasdienai*. Kaunas: Trigrama, 2000.
- Miškinis 1991 = Antanas Miškinis. *Rinktiniai raštai, I: Eilėraščiai*. Vilnius: Vaga, 1991.
- MŠ = *Mimiro šaltinis: Senųjų islandų tekstų antologija*. Sudarytoja ir vertėja dr. Rasa Ruseckienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.
- Nagys 1990 = Henrikas Nagys. *Grįžulas*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Nėris 1984 I–II = Salomėja Nėris. *Raštai, I: Poezija 1920–1940; II: Poezija 1940–1945*. Vilnius: Vaga, 1984.
- PE = *Poetinė Eda*. Iš senosios islandų kalbos vertė Aurelijus Vijūnas. Vilnius: Aidai, 2009.
- Platonas 2020 = Platonas. *Teatetas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius: Žara, 2020.
- Pranciškus 1993 = *Šventojo Pranciškaus žiedeliai*. Vilnius: Taura, 1993.
- Razauskas 2001 = Dainius Razauskas. Dar kartą apie „sutvėrimą“: papildoma „kūrybinė“ žodžio reikšmės argumentacija. *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 1.
- Razauskas 2009 = Dainius Razauskas. „Pasaulio sutvėrimo“ vaizdiniai – konceptualaus mąstymo mitinis pamatas. *Religija ir kultūra*, 2008, t. 5 (1). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
- Razauskas 2021 = Dainius Razauskas. Perkūno raugas. *Būdas*, 2021, Nr. 5.
- Razauskas 2022a = Dainius Razauskas. *Ledokas*: „Ledinė širdis“ dvasinėje tradicijoje. *Būdas*, 2022, Nr. 1.
- Razauskas 2022b = Dainius Razauskas. Laisvės atžvilgiai: *pa(-si)leisti ir at(-si)leisti*. *Būdas*, 2022, Nr. 2.
- Razauskas 2022c = Dainius Razauskas. *Stabas*: žodžio kilmė ir prasmės atmainos. *Būdas*, 2022, Nr. 3.
- Razauskas 2022d = Dainius Razauskas. *Stabo* akmuo ir akmuo *stabas*. *Būdas*, 2022, Nr. 5.
- Razauskas 2022e = Dainius Razauskas. Idėjos, idealai ir ideologijos. *Naujoji Romuva*, 2022, Nr. 2.
- StE = Snorri Sturluson. *Edda*. Iš senosios islandų kalbos vertė Rasa Ruseckienė. Vilnius: Akademinė leidyba, 2017.
- SVīt = *Sidraba Vītols: Tautas dziesmu krājums*. Sastādījuši Dr. phil. J. A. Jansons un N. Kalniņš. Rīga: K. Rasiņa apgāds, 1943.

- Šimėnaitė 2003 = Zita Šimėnaitė. Frazеologizmų su daiktavardžiu *širdis* semantika. *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2003.
- Vydūnas 1990 = Vydūnas. *Raštai, I*. Vilnius: Mintis, 1990.
- Vienažindys 1958 = Antanas Vienažindys. *Ilgu ilgu man ant svieto*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- Žarskus 2001 = Aleksandras Žarskus. *Savęs ieškojimas*. Kaunas–Palanga: Palangos sveikatos mokykla, 2001.

ДальТС IV = Владимир Даль. *Толковый словарь живого великорусского языка, IV*. Москва: Русский язык, 1982 (1866).

Мокиенко 2003 = Валерий Михайлович Мокиенко. *Словарь сравнений русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт, 2003.

Преображенский 1853 = А. Преображенский. Приход Станиславский на Сити Ярославской губернии, Моложского уезда. *Этнографический сборник, I*. Санкт-Петербург, 1853.

THE HEART OF STONE

Dainius RAZAUSKAS

This article continues the general theme of coagulation and dissolution and, particularly, the previous article on petrification (“Turning into stone”). There, turning into stone was considered as the most expressive image of spiritual stagnation and stiffness. The equivalence of petrification to deep sleep, “hard as stone,” also discussed in the previous article, had left no doubt as to figurative nature of the image. This time, another overtly figurative and spiritual image is under consideration, that of the heart turned into stone, or the heart of stone. Its “weaker” variant, that of the heart crushed down by stone but not yet petrified, is also considered in the present article, as is also a more general one, that of the hardened heart. There is enough data in folklore material, indicating that the mythological subject of various kinds of petrification is the devil, but these are presented and examined in another special article on the devil’s relation to stone, now in print.

Arūno Baltėno nuotrauka